

УДК 373.1:140

Кузьменко В. В., Слюсаренко Н. В.*

УКРАЇНІЗАЦІЯ ШКІЛ УКРАЇНИ В 20-30-Х РОКАХ ХХ СТОЛІТТЯ

У статті на основі аналізу широкої джерельної бази наголошено, що після жовтневого перевороту 1917 року розпочалося творення нової шкільної системи, яка ідейно й змістовно була спрямована на побудову радянської комуністичної спільноти. Разом із тим постали питання щодо національної ідентифікації людей, вивчення в школах рідної мови тощо.

Акцентовано, що у 20-ті – на початку 30-х років ХХ століття українська школа набула якісно нової ролі в суспільному житті та сприяла розвитку не лише національної освіти, а й освіти всіх етносів України. У цей час завдяки політиці «коренізації», яку партія здійснювала в усіх республіках, відбувалося своєрідне відродження української нації. Партійні організації України повсякденно турбувалися про висування й підготовку кадрів корінної національності, запровадження в школах навчання рідною мовою, розширення видання газет, журналів, книг українською мовою.

Звернуто увагу на те, що перехід на викладання українською мовою був досить складним, оскільки бракувало не лише матеріально-технічного та методичного забезпечення, а й учителів. Водночас українізацію школи підтримували як учителі, так і значна частина населення, тому кількість загальноосвітніх закладів з українською мовою навчання швидко збільшувалася, здійснювалася підготовка відповідних фахівців та розроблялася навчальна література.

Наведено дані, що з 1933 року розпочався поступовий відхід від українізації, яка хоч і продовжувалася, але значно меншими темпами. У країні проводилася політика зближення різних національностей. Єдина шкільна система вважалася формально наднаціональною й поступово перейшла до надання замість полікультурної освіти монокультурної, за умов якої різні етнічні культури подавалися учням у чітко визначеній комуністичною партією дозованій нормі.

Зроблено висновок, що в подальші роки така політика призвела до росіянізації українських шкіл, наслідки якої наша держава не може здолати донині.

Ключові слова: політика «коренізації», українізація школи, національна освіта, навчання рідною мовою, росіянізація українських шкіл.

Історія розвитку шкільництва в Україні останнім часом привертає неабияку увагу вітчизняних учених. Вони намагаються віднайти в ретроспективному досвіді раціональні ідеї та імплементувати їх в сучасну систему освіти нашої держави задля її вдосконалення, а також недопущення помилок, які було зроблено в минулому.

Зокрема, загальні основи історії педагогіки знайшли відображення в працях О. Адаменко, Т. Завгородньої, І. Зайченка, В. Кравця, М. Левківського, О. Сухомлинської, М. Фіцули, М. Чепіль, М. Ярмаченка та ін. Однак численні розвідки різних історико-педагогічних проблем недостатньо висвітлюють питання українізації шкіл в Україні у 20-30-х роках ХХ століття. Це і стало метою цієї публікації.

Зазначимо, що перші роки після жовтневого перевороту 1917 року увійшли в історію як період творення нової шкільної системи, яка ідейно і змістовно була спрямована на побудову радянської комуністичної спільноти. У цей час виникали нові типи навчальних закладів, упроваджувалися нові системи навчання, було порушено питання щодо національної ідентифікації людей, щодо місця і ролі вчителя в навчальному процесі та в суспільстві, відповідну оцінку його праці тощо. Тобто відбувалася різка зміна не тільки політичної й адміністративної системи України, а й корінна перебудова освітнього процесу, змісту, форм, методів та засобів навчально-виховної роботи в школах.

Перебудова української школи відповідно до нового змісту загальної освіти

*© Кузьменко В. В., Слюсаренко Н. В.

розпочалася одразу після лютневої революції (1917 р.). А новий поштовх вона отримала в січні 1919 року. Ним став декрет уряду республіки від 25 січня 1919 року «Про передачу всіх навчальних закладів у відання Наркомосу» [2].

Відповідно до цього документу всі заклади освіти переводилися у відомство Народного Комісаріату освіти й впроваджувалося вивчення рідної мови. Пізніше урядом було видано ще низку декретів, які визначали основи загальної побудови освітньої системи України.

У 1920 році ставлення до трудової школи стало більш серйозним. Наркомос України вперше видав навчальний план єдиної семирічної трудової школи на 1920–1921 навчальний рік [3]. Він включав 12 предметів і розподіл кількості годин на тиждень за групами (табл. 1).

Таблиця 1

Навчальний план єдиної семирічної трудової школи на 1920–1921 н. р.

№ з/п	Назви предметів	Кількість навчальних годин на тиждень за групами							
		1	2	3	4	5	6	7	Загальна кількість годин
1.	Краєзнавство	12	12	13	-	-	-	-	37
2.	Рідна мова	-	-	-	4	4	4	4	16
3.	Друга місцева мова	-	-	-	3	3	3	3	12
4.	Математика	-	-	-	4	4	4	4	16
5.	Природознавство	-	-	-	3	3	3	3	12
6.	Фізика і хімія	-	-	-	-	-	3	3	6
7.	Історія з громадянознавством	-	-	-	2	2	2	2	8
8.	Географія	-	-	-	2	2	2	2	8
9.	Малювання і ліплення	2	2	2	2	2	2	2	14
10.	Ручна праця	2	3	3	3	3	3	3	20
11.	Ігри і фізичні вправи	2	2	2	2	2	2	2	14
12.	Співи	2	2	2	2	2	-	-	10
	Разом:	20	21	22	27	27	28	28	173

Джерело: [3, с. 49].

Робота значної частини шкіл в 1920–1921 навчальному році за навчальним планом, наведеним у таблиці 1, виявила його недоліки й спонукала до внесення в нього певних корективів. З огляду на недосконалість цих планів учителі й керівництво шкіл проблему організації навчально-виховного процесу переважно вирішували на власний розсуд і не завжди успішно. Були й інші проблеми, пов'язані з тим, що Наркомос не видавав навчальних програм, не вистачало підручників, а наявні були дореволюційного видання, надруковані російською мовою та досить часто заборонені для використання, тому формування в дітей мовної картини світу в різних школах мало значні відмінності і далеко не завжди носило національний характер.

20-ті – початок 30-х років ХХ століття стали періодом, коли українська школа набула якісно нової ролі в суспільному житті та сприяла розвитку не лише національної освіти, а й освіти всіх етносів України, коли відбувався своєрідний підйом, своєрідне «культурне відродження» української нації. Зазначене стало можливим завдяки політиці «коренізації», яку партія здійснювала в усіх республіках. На Україні вона набула форми українізації. Партійні організації України повсякденно турбувалися про висування і підготовку кадрів корінної національності, запровадження в школах навчання рідною мовою, розширення видання газет, журналів та книг українською мовою. Послідовно намагалися «перетворити українську мову в знаряддя комуністичної освіти трудових мас» [6].

Однак перехід на викладання українською мовою був досить складним, оскільки бракувало не лише матеріально-технічного та методичного забезпечення, а й учителів. Фахівців, які були підготовлені до навчання дітей українською мовою, також було обмаль. Це підтвердив запропонований Наркомосом у 1919 році відбір шкільних працівників на основі конкурсу. Якщо на посади вчителів з інших предметів часто існував конкурс, то на українознавчі дисципліни його не було. Зокрема, у Харківській губернії в м. Ізюмі в І Єдиній трудовій школі брали участь у конкурсі на посаду вчителів історії та фізики по 4 особи, на посаду вчителя російської мови – 2, а на українознавчі дисципліни – жодного [5].

Ситуація почала змінюватися після ухвалення на XII з'їзді РКП (б) (березень 1923 р.) постанови «Про коренізацію». Як наслідок – значно активізувалася культурно-просвітницька діяльність української інтелігенції взагалі й учительства зокрема. Поштовхом для швидкого розповсюдження української мови стало й те, що державні керівники і службовці повинні були володіти українською мовою [7].

У цей період українізацію школи підтримували як учителі, так і значна частина населення, тому кількість загальноосвітніх закладів з українською мовою навчання почала швидко збільшуватися. Зокрема, за даними «статистичного столу» Головоцвяху від 31 травня 1923 року відомо, що в республіці працювало 10,5 тис. шкіл з українською мовою навчання, у яких навчалося 793147 учнів. У той самий час шкіл з російською викладовою мовою було понад 5,5 тисяч. У них учився 635271 учень [15]. Тобто кількість шкіл, у яких учні навчалися українською мовою, була в 1,91 раза більше, ніж російських. До того ж в них навчалося в 1,25 раза більше учнів.

Варто додати, що в багатьох школах, де навчання велося російською мовою, почали вводити обов'язкове викладання української мови. Зазначене було унормоване декретом Раднаркому України від 27 липня 1923 року «Про заходи в справі українізації шкільних виховних і культурно-освітніх установ» та постановою ВУЦВК та РНК УРСР від 1 серпня 1923 року «Про заходи для забезпечення рівноправності мов і сприяння розвитку української мови». Окрім того, декретом Раднаркому України передбачався розвиток національно-культурних форм життя – мови, літератури та мистецтва. Разом із тим, цими документами передбачалося залишити російську мову як обов'язковий предмет викладання в усіх шкільно-виховних і культурних установах за винятком шкіл національних меншин [7].

Ще через кілька років викладання української мови стало обов'язковим для всіх навчальних закладів. Це сталося після прийняття 6 лютого 1927 року Всеукраїнським Центральним Виконавчим Комітетом та Радою Народних Комісарів УРСР «Положення про забезпечення рівноправності мов та про сприяння розвитку культури». У цьому ж році Наркомосом видано наказ «Про перевірку педробітників на знання української мови» (червень 1927 р.), де сказано, що педробітники повинні мати знання з української мови, а Окрінспектури Наросвіти повинні організувати перевірку цих знань [13, с. 8].

У загальноосвітніх закладах, де українізацію успішно розпочали ще в 1923 році, у цей період ситуація виглядала досить втішно. Зазначене підтверджує те, що в 1927 році в школах з українською мовою навчання вчилася в 6,78 разів більше школярів, ніж у школах з російською мовою навчання (кількість учнів складала відповідно 1587000 і 234000 осіб) [1, с. 31].

Збільшення кількості шкіл з українською мовою навчання вимагало створення відповідної дитячої літератури. Кількість такої літератури швидко зростала, а тому виникала необхідність її впорядкувати. З цією метою, наприклад, було створено «Покажчик дитячої літератури українською мовою для молодшого концентру» та вказівки до його використання. Про них йшлося в листі Наркомосу до всіх Окрінспектур Наросвіти від 21 липня 1927 року «Про використання «Покажчика дитячої літератури українською мовою для молодшого концентру»». Тут рекомендувалося підсилити педпроцес українськими дитячими книжками,

ураховуючи, що їхня кількість швидко зростає і створюються сприятливі умови для запровадження їх з метою класового виховання. У листі підкреслювалося, що вже випущено «Покажчик дитячої літератури українською мовою для молодшого концентру», у якому надавалися ідеологічні установки щодо дитячих книжок і рекомендовані списки літератури; зверталася увага на те, що покажчик подавав літературу, випущену тільки до 1 липня 1927 року, а тому Наукпедком доповнив ці списки; повідомлялося, що для старшого концентру список літературних творів розроблявся [8].

Перехід шкіл на викладання українською мовою не обмежувався лише збільшенням їхньої кількості, підготовкою фахівців та розробкою відповідної літератури. У 20-ті роки ХХ століття спробували здійснити уніфікацію української мови. Першим документом з уніфікації української мови став наказ Наркомосу «Про запровадження до життя державного українського правопису» (жовтень 1928 р.). У ньому визначені терміни переходу трудової школи на державний український правопис та наведені графіки передрукування підручників, перекваліфікації кадрів тощо [9, с. 6]. Але новий український правопис не сподобався більшості населення, адже він був не схожий на мову, якою люди звикли спілкуватися, тому наказ Наркомосу не поспішали виконувати.

Однак українізація шкіл тривала.

Зазначене підтверджують постанови Наркомосу УРСР, які вийшли в наступні роки. Зокрема, у 1931 році з'явилася постанова Колегії Наркомосу «Про перебіг загального початкового навчання», якою заборонялася заміна годин української мови іншими предметами та рекомендувалося організовувати в школах спілкування й узаємодопомогу дітей нацменшин з українськими дітьми [12, с. 1–3]. У 1932 році ухвалена постанова Колегії Наркомосу «Про неухильне виконання постанови НКО у справі українізації», де звернуто увагу на необхідність подальшої роботи з українізації освіти [11, с. 2–3].

У досліджуваний період робота з «коренізації» спрямовувалася не лише на розширення використання української мови в навчальному процесі (хоч це відбувалося найбільш часто). Значна увага приділялася й іншим мовам, на яких говорило населення України. Зокрема, про них йшлося і в постанові ВУЦВК та РНК УРСР «Про заходи для забезпечення рівноправності мов і сприяння розвитку української мови» (серпень 1923 р.), і в наказі Наркомосу УРСР «Про мову навчання в установах соцвиху» (червень 1927 р.). Зокрема, у наказі Наркомосу було сказано, що навчання в школах має проводитися тією мовою, на якій говорять діти [10, с. 13–4].

Однак разом із «коренізацією» партія «рішуче боролася проти спроб буржуазно-націоналістичних і націонал-ухильницьких елементів використати українізацію для того, щоб відірвати українську культуру від російської... Листопадовий (1933 р.) об'єднаний пленум ЦК і ЦКК КП (б)У накреслив завдання по дальшому національно-культурному будівництві в республіці. Пленум проаналізував помилки, допущені в практичній діяльності Наркомосу УСРР під керівництвом М. О. Скрипника. Зокрема, було засуджено уведений у дію в 1928 році український правопис, який штучно відривав літературні норми від мови трудящих, українську мову від російської. З 1933 року було запроваджено новий український правопис» [6, с. 4].

Водночас, починаючи з 1933 року, партією проводився поступовий відхід від українізації. Цей рік став роком знищення передової української інтелігенції, а українізація шкіл хоч і продовжувалася, але темпи її почали поступово зменшуватися. Комуністична партія проводила політику поступового стирання національних відмінностей, зближення різних національностей аж до досягнення їхньої повної єдності. У 20-30-х роках у Радянському Союзі почали широко використовувати слова «єдині», «єдина». Їх застосовували, наприклад, у таких словосполученнях: єдина держава; єдина уніфікована; єдина система освіти; єдині навчальні програми, методи

навчання і виховання, підручники; єдиний освітянський простір [16, с. 277]. Єдина шкільна система вважалася формально наднаціональною, а фактично була великодержавно-шовіністичною. Вона поступово перейшла до надання замість полікультурної освіти монокультурної, за умов якої різні етнічні культури подавалися учням у чітко визначеній комуністичною партією, дозованих нормі. Це продовжувалося із більшою чи меншою інтенсивністю весь період існування СРСР.

У 20-х роках ХХ століття трудові школи України працювали за комплексною системою навчання.

У молодших групах трудової школи комплексна система впроваджувалася в навчальний процес більш швидко, ніж у старших. До того ж, у старшій школі її впровадження протікало значно складніше. Зокрема, у 1925–1926 навчальному році програми старшого концентру залишали «по суті, предметове викладання в школі, об'єднуючи окремі предмети лише в початковому, а почасти – й кінцевих моментах кожної теми» [4, с. 25]. Тоді, як програми першого концентру передбачали організацію навчальної роботи як у комплексах, так і поза ними. Це доводить порівняльний аналіз навчальних планів трудшкіл I та II концентрів, наведених у таблицях 2 і 3.

Таблиця 2

Навчальний план першого концентру трудової школи на 1925-1926 н. р.

№ з/п	Галузі педроботи	Кількість годин на тиждень			
		I гр.	II гр.	III гр.	IV гр.
1.	Розвиток мови й письма в комплексах (і поза ними)	12	12	9	9
2.	Російська мова, а в трудшколах з російською викладовою мовою – мова українська (в комплексах і поза ними)	–	–	4	4
3.	Лічба й міра в комплексах (і поза ними)	7	7	7	7
4.	Фізичні вправи	2	2	2	2
5.	Співи	3	2	1	2
6.	Практичні праці в майстернях, близькі екскурсії, праця на городі, в полі і т. п.	3	3	3	3
7.	Години громадської політпраці дітей	3	3	3	3
	Разом	30	30	30	30

Джерело: [14].

Таблиця 3

Навчальний план другого концентру трудової школи на 1925-1926 н. р.

№ з/п	Галузі педроботи	Кількість годин на тиждень		
		V гр.	VI гр.	VII гр.
1.	Суспільствознавство	4	4	4
2.	Природознавство:			
	а) фізика, хемія та астрономія	3	3	3
	б) ботаніка, зоологія, біологія, анатомія, людина та гігієна	3	3	3
3.	Математика:			
	а) алгебра	2	2	2
	б) геометрія	2	2	2
	в) арифметика	1	1	–
4.	Географія	2	2	2
5.	Українська мова	4	4	4*
6.	Російська мова	3	2	2
7.	Німецька мова	3	4	4
8.	Співи	2	2	2
9.	Малювання	2	2	2
10.	Фізкультура	2	2	2
11.	Праця у справі виховання виробничих звичок	3	3	3
	Разом	36	36	36

* Для шкіл з рос. мовою викладання: укр. мова: 3, 2, 2; рос. мова: 4, 4, 4.

Джерело: [14].

Інформація, наведена у таблицях 2 і 3, також засвідчує, що кількість годин на вивчення української мови, які відводилися в навчальних планах першого і другого концентру трудової школи на 1925-1926 н. р., була суттєвою.

На початку 20-х років ХХ століття навчальну літературу для школи почали видавати різні видавництва. З'явилися книжки, які, попри наявні недоліки, певною мірою забезпечували формування в учнів наукових уявлень про світ, зокрема українською мовою:

1. Дога В. «Наше слово» – українська читанка для 1-ої групи семирічної школи, у якій автор робить спробу охопити все, що оточує дитину.

2. Куліш М. «Червона зірка» – букварик і читанка для дітей молодшого віку. Складається із двох частин: букваря і читанки, які механічно між собою поєднані і мають багато безсистемного матеріалу.

3. Лубенець Т, Лубенець Н. «Перша читанка» – книжка для трудової школи. Вона має 10 розділів: «Діти», «Сім'я», «Осінь», «Школа», «Зима», «У селі і за селом», «Весна», «Життя людей», «Наш край і воля», «Літо». Читанка витримала 9 видань. Це свідчить про те, що вона більш-менш відповідала вимогам навчально-виховного процесу школи того часу.

4. Стещенко О. «Рідні колоски» – читанка. Автор книжки не дотримується характерної для того часу «радянської школи», але підручник був рекомендований для використання, бо кращого не було.

5. Іванищев, Чепіга, Якутський. «Шляхом життя» – читанка для 6-7 груп трудової школи. Матеріал у ній підібрано за історично-логічним принципом. До змісту книжки в 20-ті роки ХХ століття висувалося лише одне зауваження, що у творах є релігійна термінологія. Її пропонували зняти.

Але ці книжки, на жаль, навряд чи могли бути в усіх школах, оскільки, як правило, усі підручники друкувалися недостатніми накладками і до більшої частини шкіл з різних причин не надходили. Зокрема, за 1923 рік вийшло друком близько 40 назв підручників. Із них біля 30 надруковано українською мовою [5].

Попри ці та інші дії Наркомосу школи на початку 30-х років ХХ століття підручниками на належному рівні так і не були забезпечені. Зазначене зафіксоване в багатьох документах. Наприклад, у постанові Колегії НКО «Про перебіг загального початкового навчання» (1931 р.) звернуто увагу на незадовільне забезпечення книжками і підручниками, виданими українською мовою, а також на те, що особливо незадовільний стан із забезпеченням підручниками з української мови був у школах нацменшин [12].

Протягом досліджуваного періоду українські підручники пройшли досить складний шлях – від повної відмови від них до створення комплектів навчальної літератури. Шлях від неприйняття підручників до повного контролю за їх створенням і виданням пройшов і Наркомос УРСР. Зокрема, було зроблено чимало для створення українських навчальних книг: якщо в 1917 році існували лише деякі підручники, написані українською мовою, то в 30-ті роки ХХ століття вони були з усіх навчальних предметів. До того ж, завдяки впровадженню в цей період комплексної системи з'явилося чимало підручників та інших навчальних книжок, які ознайомлювали школярів із навколишнім життям, сприяли формуванню в дітей чітких уявлень про нього, узагальненої національної картини світу.

Таким чином, у 20-х – на початку 30-х років ХХ століття намагалися розв'язати проблему українізації шкіл, проводячи з цією метою низку різноманітних заходів. Однак, починаючи з 1933 року, відбувся поступовий відхід від українізації. Хоча українізація шкіл продовжувалася, але темпи її зменшувалися, оскільки в країні проводилася політика поступового стирання національних відмінностей. У подальші роки така політика призвела до росіянізації українських шкіл, наслідки якої наша держава не може здолати донині.

Порушена в статті проблема багатоаспектна та потребує більш детального дослідження, зокрема ретельного вивчення заслуговує українськомовна навчальна література, яка вийшла друком у 20-х – на початку 30-х років ХХ століття.

Література:

1. Авдієнко М. О. Народна освіта на Україні. Харків: Друкарня ім. Фрунзе, 1927. 102 с.
2. Гриценко М.С. Нариси з історії школи в Українській РСР (1917–1965) / за ред. С. А. Литвинова. К.: Рад. школа, 1966. 260 с.
3. Збірник декретів, постанов, наказів та розпоряджень по народному комісаріату освіти УРСР. Випуск перший. Харків: Всеукраїнське державне видавництво, 1920. 60 с.
4. Комплексний програм старшого концентру семирічної трудшколи. *Радянська освіта*. 1926. № 1. С. 25-38.
5. Кузьменко В. В. Формування наукової картини світу учнів: від витоків до сьогодення: монографія. Друге видання перероблене і доповнене. Херсон: КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2014. 720 с.
6. Культурне будівництво в Українській РСР, 1928 – червень 1941: зб. документів і матеріалів / Головне архівне упр. при Раді Міністрів УРСР [та ін.]; ред. кол.: Ю. Ю. Конфудор (відп. ред.) [та ін.]; упоряд. В. М. Даниленко [та ін.]. К.: Наук. думка, 1986. 415 с.
7. Культурне будівництво в Українській РСР: найважливіші рішення Комуністичної партії і Радянського уряду 1917-1959 рр.: зб. документів: в 2 т. / ред. кол.: О. В. Килимник [та ін.]. К.: Політвидав України, 1959. Т. 1: 1917-травень 1941 рр. 504 с.
8. Про використання «Покажчика дит. літератури укр. мовою для молодшого концентру». *Бюлетень народного комісаріату освіти*. 1928. № 31. С. 21-26.
9. Про запровадження до життя державного українського правопису. *Бюлетень народного комісаріату освіти*. 1928. № 44. С. 6.
10. Про мову навчання в установах соцвиху. *Бюлетень народного комісаріату освіти*. 1927. № 23. С. 13-14.
11. Про неухильне виконання постанови НКО у справі українізації. *Бюлетень народного комісаріату освіти*. 1932. № 1. С. 2-3.
12. Про перебіг загального початкового навчання. *Бюлетень народного комісаріату освіти*. 1931. № 2. С. 1-3.
13. Про перевірку педробітників на знання української мови. *Бюлетень народного комісаріату освіти*. 1927. № 24. С. 8.
14. Про тривалість учбового року та про учбовий план трудшкіл. *Радянська освіта*. 1926. № 9. С. 20-73.
15. Статистический стол Главсоцвоса (по 31 мая 1923 года). ЦДАВО України. Ф. 2605. Оп. 8. Спр. 2065. 40 арк.
16. Шитюк М. Масові репресії проти населення Півдня України 20-50-ті рр. ХХ століття. К.: Тетра, 2000. 532 с.

Kuzmenko V. V., Slyusarenko N. V.

UKRAINISATION OF SCHOOLS OF UKRAINE IN THE 20'S -30'S YEARS OF THE XX CENTURY

Based on the analysis of a broad source base, the article emphasizes that after the October 1917 coup, the creation of a new school system began, which was ideologically and meaningfully aimed at building a Soviet communist community. At the same time, questions arose about people's national identification, studying in native language schools and so on.

It has been emphasized that in the 1920's – early 1930's, the Ukrainian school took on a qualitatively new role in public life and contributed to the development of not only national education, but also education of all ethnic groups in Ukraine. At that time, due to the policy of «indigenization», which the party carried in all the republics, there was a kind of revival of the Ukrainian nation. Party organizations of Ukraine were daily concerned about the promotion and training of indigenous personnel, the introduction of native language schools, the expansion of newspapers, magazines, and books in Ukrainian.

Attention was drawn to the fact that the transition to teaching in the Ukrainian language was quite difficult, as there were not only logistical and methodological support, but also teachers. At the

same time, Ukrainisation of a school was supported by both teachers and a large part of the population. Therefore, the number of secondary schools with the Ukrainian language of instruction was rapidly increasing, training of relevant specialists was carried out and educational literature was being developed.

It has been reported that since 1933 the gradual withdrawal from Ukrainisation began, though it continued, but at a much slower pace. The country pursued a policy of rapprochement of different nationalities. The unified school system was considered formally supranational and gradually switched to providing instead of a multicultural education – monocultural, according to which different ethnic cultures were presented to pupils in a well-defined by Communist Party dosage norm.

It has been concluded that in the following years such a policy has led to the Russification of Ukrainian schools, the consequences of which our state cannot overcome to this day.

Key words: the policy of «indigenization», Ukrainisation of a school, national education, native language training, Russification of Ukrainian schools.

Дата надходження статті: «19» вересня 2019 р.

УДК 373:8(477)(09)»1959/2013»(043.3)

Примакова В. В.*

ПРОФЕСІОНАЛІЗАЦІЯ ВЧИТЕЛІВ ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН У ВІТЧИЗНЯНИХ ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ (20-І РОКИ ХХ – ПОЧАТОК ХХІ СТОЛІТТЯ)

Стаття присвячена висвітленню історико-педагогічного аспекту проблеми професіоналізації педагогічних працівників у закладах освіти України в період ХХ – ХХІ століть. Простежено загальні зміни, що відбувалися в шкільній мовній освіті та системі професійної підготовки вчителів у закладах вищої та післядипломної освіти в широких хронологічних межах. Зокрема, пошук охоплює весь радянський період розвитку українського суспільства та період функціонування освітньої галузі в період незалежності України.

Розглядаючи професіоналізацію вчителя як процес його професійної підготовки та постійного фахового вдосконалення протягом життя, увагу було зосереджено на аналізі можливостей опанування педагогічною професією та неперервного зростання вчителів-філологів, що надавалися на різних етапах розвитку вітчизняної освіти. Системний аналіз історико-педагогічних джерел з використанням пошуково-бібліографічного, ретроспективного, хронологічного методів дав змогу помітити виникнення низки суперечностей у зазначених питаннях упродовж періоду, виявити тенденції та констатувати позитивну динаміку розвитку освіти, що стало результатом їх розв'язання.

Простеживши напрями освітніх реформ і характер нововведень у діяльності тогочасних закладів педагогічної освіти й підвищенні кваліфікації вчителів, виявлено причини ускладнень у їх реалізації на різних етапах аналізованого періоду, визначено конструктивні й деструктивні підходи, реалізовані для поліпшення стану освіти та покращення дії механізмів її розбудови.

Результатом студіювання науково-педагогічної літератури, аналізу архівних даних стало виявлення чинників і основних тенденцій розвитку педагогічної освіти в Україні. Зазначене дало можливість прогнозувати та окреслити перспективні напрями розбудови системи вітчизняної освіти, зокрема з питань формування професійної компетентності вчителів предметів гуманітарного циклу та постійного підвищення їхньої кваліфікації засобами постдипломної освіти.

Ключові слова: тенденції розвитку; професіоналізація педагогів; підвищення кваліфікації, післядипломна освіта; учителі-філологи; сфера гуманітарних знань; перспективи.

*© Примакова В. В.